

ВОСПИТАНИЕ И ЗДОРОВЫЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

УДК 331.108.3–054.72(437)«1918/1939»

В. У. Коваль

Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт

УПЛЫЎ СТУДЭНЦКІХ І МАЛАДЗЁЖНЫХ АРГАНІЗАЦЫЙ НА САЦЫЯКУЛЬТУРНУЮ АДАПТАЦЫЮ БЕЛАРУСКІХ ЭМІГРАНТАЎ У ЧЭХАСЛАВАКІІ (1918–1939 ГГ.)

У артыкуле апісваецца ўплыў беларускіх студэнцкіх і маладзёжных арганізацый на стыль паводзін беларускіх эмігрантаў у Чэхаславакіі ў перыяд з 1918 па 1939 г. Даследуюцца такія пытанні, як камунікацыйная актыўнасць у асяродку дыяспары, фарміраванне нацыянальнай ідэнтычнасці сярод беларусаў замежжа ў міжваенны час. Асаблівая ўвага надаецца вывучэнню калектыўнай памяці асоб ва ўмовах прымаючага грамадства. Аўтар лічыць, што грамадская дзейнасць беларускіх студэнтаў была важным фактарам іх адаптацыі да новых умоў жыцця. У артыкуле распавядаецца, як маладзёжныя арганізацыі мелі кансалідуючае значэнне для дыяспары, пра іх уплыў на развіццё палітычнага, эканамічнага, культурнага і нацыянальнага жыцця беларускай эміграцыі ў Чэхаславакіі.

Ключавыя словы: беларуская эміграцыя, Чэхаславакія, беларуская дыяспара, сацыякультурная адаптацыя, студэнцкая арганізацыя, маладзёжная арганізацыя, нацыянальныя ідэнтычнасці.

V. U. Koval

Belarusian State Technological University

THE INFLUENCE OF THE STUDENT'S AND YOUTH ORGANIZATIONS DURING SOCIOCULTURAL ADAPTATION OF THE BELARUSIAN EMIGRANTS IN CZECHOSLOVAKIA (1918–1939)

The article describes the influence of the Belarusian student's and youth organizations at the style of life behavior of the Belarusian emigrants in Czechoslovakia from 1918 till 1939 years. It analyzes such questions as the communication activity in the diaspora, the formation of the national identity among Belarusians abroad during the inter-war period. The focus is made on analysis of the collective memory in the conditions of the host society. The author believes that the social activity of the Belarusian students was the important factor for their adaptation to the new conditions of the life. It describes the consolidating role of the youth organization in diaspora, as well as their influence on the development of the political, economic, cultural and national life of the Belarusian emigration in Czechoslovakia.

Key words: Belarusian emigration, Czechoslovakia, Belarusian diaspora, sociocultural adaptation, student's organization, youth organization, national identity.

Уводзіны. Новымі задачамі сістэмы вышэйшай школы Рэспублікі Беларусь стала павелічэнне экспарту адукацыйных паслуг. Педагагічная дзейнасць выкладчыкаў у сучасных умовах павінна быць накіравана на фарміраванне міжэтнічнага дыялога для паспяховай інтэграцыі замежных студэнтаў у адукацыйную прастору ўніверсітэта. Асабная ўвага навуковай супольнасці надаецца пытанням адаптацыі замежных грамадзян у беларускім сацыякультурным асяроддзі.

Для эфектыўнай дзейнасці выкладчыкаў у шматнацыянальных студэнцкіх групам неабходна даследаваць гісторыю фарміравання беларускай вышэйшай школы, станаўленне міжнародных кантактаў прадстаўнікоў інтэлігенцыі з вядучымі сусветнымі ўніверсітэтамі і

за межамі навуковымі цэнтрамі. Вопыт папярэдніх пакаленняў у пытаннях адаптацыі студэнтаў-за межнікаў можа быць карысным і запатрабаваным.

Асноўная частка. Гісторыя беларускага студэнцкага руху звязана не толькі з развіццём айчынных вышэйшых устаноў, але і з дзейнасцю буйнейшых навучальных цэнтраў за межжа. Яскравай старонкай мінулага беларускага студэнцтва стала праца нацыянальнай дыяспары ў міжваеннай Чэхаславакіі. Найбольш актыўнай і дынамічнай часткай беларускай супольнасці за межжа была моладзь.

Этнічная ідэнтычнасць беларускай дыяспары ў міжваеннай Чэхаславакіі развівалася ў адносна спрыяльных умовах дзяржаўнай палітыкі пад назвай “Руская акцыя дапамогі”, якая ўяўляла сабой праграму падтрымкі эмігрантаў з тэрыторыі былой Расійскай імперыі. Захаванне дыяспаральнай ідэнтычнасці залежыла ад актыўнасці грамадскіх і палітычных арганізацый, сярод якіх асобную групу складалі арганізацыі студэнтаў, а таксама маладзёжныя суполкі і аб’яднанні.

Асноўная частка беларускіх студэнтаў вучылася ў Карлавым універсітэце ў Празе ці ў Чэшскім вышэйшым тэхнічным вучылішчы (Пражская палітэхніка). Асобныя беларусы набывалі адукацыю ў расійскіх і ўкраінскіх вышэйшых навучальных установах, створаных у Чэхаславакіі пры дзяржаўнай падтрымцы ўрада. Беларускіх вышэйшых навучальных устаноў у Празе не было, хаця актыўна абмяркоўваліся праекты стварэння нацыянальнага педагагічнага інстытута.

Пры даследаванні адаптацыйных працэсаў этнапсіхалагі падкрэсліваюць, што міжкультурная адаптацыя з’яўляецца складаным і шматаспектным працэсам. Пад сацыякультурнай адаптацыяй разглядаецца набыццё ўменняў і навыкаў свабоднага арыентавання эмігрантаў у новай культуры і грамадстве, што вызначаецца пазітыўнымі сувязямі з новым асяроддзем, удзелам у сацыяльным і культурным жыцці прымаючага грамадства [1, с. 60]. Негатыўны ўплыў на працэс фарміравання групавой салідарнасці аказвалі палітычныя супярэчнасці членаў беларускай дыяспары. Прынцыповыя рознагалосці эмігрантаў былі ў дачыненні савецкай улады і перспектывы развіцця БССР, што перашкаджала кансалідацыйным працэсам у асяродку эміграцыі.

Дыяспара з’яўляецца складанай сістэмай, накіраванай на сваё самазахаванне. Згодна тэорыі эмігрантазнаўства, адметнасцю стала і сфармаванай дыяспары становіцца дзеючы механізм самаарганізацыі. У заходняй гістарыяграфіі дзяржаву-рэцыпіента прынята разглядаць як пасіўнага атрымальніка эмігрантаў [2, с. 1], хаця гэта далёка не агульна прынятае правіла. Сацыякультурная адаптацыя эмігрантаў у міжваеннай Чэхаславакіі прыводзіла да паступовага скарачэння культурнай дыстанцыі дыяспары з дамінуючым этнасам. Варта падкрэсліць, што чэхі ветліва і пазітыўна ставіліся да эмігрантаў з тэрыторыі былой Расійскай імперыі, што спрыяла адаптацыі асоб у прымаючым грамадстве. Асаблівае значэнне ў самаарганізацыі нацыянальнай супольнасці мелі саюзы, гурткі і аб’яднанні беларусаў за межжа.

Сучасныя канцэпцыі фарміравання і дзейнасці сацыяльных інстытутаў эмігрантаў падкрэсліваюць, што дыяспаральная супольнасць павінна мець калектыўную памяць, якая з’яўляецца важным складаючым элементам яе самасвядомасці. Калектыўныя ўспаміны і калектыўны вопыт павінны кансалідаваць эмігрантаў, што дазваляе захаваць адзінства ў асяродку за межжа, пазбегнуць асіміляцыі і інтэграцыі. Разам з тым дыяспара са сваёй нацыянальнай ідэнтычнасцю павінна паспяхова інтэгравацца ў грамадства краіны-рэцыпіента, мець інтэнсіўную камунікацыю з дамінуючым этнасам. Неабходна падкрэсліць, што інтэграванасць эмігрантаў у прымаючае грамадства характарызуецца адэкватнасцю ў зносінах і міжкультурных камунікацыях.

Вобраз Бацькаўшчыны з цягам часу ў эмігрантаў рамантызуецца і становіцца далёкім ад рэальнасці, выклікае настальгію. Пачуццё адчужэння эмігрантаў у першую чаргу звязана з такімі сацыяльнымі фактарамі, як дыскрымінацыя і заніжэнне статусу [3, с. 49]. Прыклады міфалагізацыі ва ўспрыманні эмігрантамі метраполіі сустракаюцца на старонках перыядычных выданняў міжваеннага часу. Беларускамоўная газета “Сялянская ніва” апісвала дзейнасць дыяспары ў Празе наступным чынам: “Неяк ужо традыцыйна ў калядных фэрыі

зьбіраецца беларускае студэнцтва і наагул беларуская калёнія ў Празе кожны год, каб хоць на пэўны час перанесьціся думаю ў далёкую па адлегласьці, але блізкую па сэрцу Беларусь, і адпачыць у сваёй беларускай грамадзе” [4, с. 5]. Цытата ілюструе значэнне арганізацыйнай работы дыяспары для адаптацыі эмігрантаў, важнасць сацыяльнай падтрымкі для кожнай асобы, якая брала ўдзел у нацыянальных мерапрыемствах і святах. Міф пра Радзіму ў калектыўнай памяці трансліраваўся праз тэксты, вусную памяць, часам перадаваўся ў выглядзе палітычнай прапаганды. Рамантызацыя Бацькаўшчыны давала магчымасць эмігрантам кампенсаваць сваю сацыяльную непаўнаваартасць у прымаючым грамадстве.

Беларускімі эмігрантамі ў Чэхаславакіі былі створаны разнастайныя грамадскія арганізацыі, сярод якіх варта вылучыць суполкі беларускай студэнцкай моладзі: Аб’яднанне беларускага паступовага студэнцтва, Беларуская студэнцкая арганізацыя ў Празе, Аб’яднанне беларускіх студэнцкіх арганізацый, Арганізацыя беларускіх студэнтаў-марксістаў у Празе, Саюз студэнтаў-грамадзян БССР. Студэнты-беларусы таксама прымалі актыўны ўдзел у рабоце Беларускага (Крывіцкага) культурнага таварыства імя Ф. Скарыны ў Празе, маладзёжнага саюза “Беларускі сокал”, Беларускай Грамады, Беларускай Рады ў Празе. Асноўнай мэтай этнічных інстытутаў і арганізацый было стварэнне ўмоў для сацыяльнага ўзаемадзеяння, што аказвала значны ўплыў на сацыяльна-псіхалагічную адаптацыю асоб. Дзейнасць некаторых арганізацый у Чэхаславакіі патрабуе асаблівай увагі даследчыкаў.

Моладзь беларускай дыяспары прымала ўдзел у міжнародных арганізацыях сакалінага руху, які пачаў пашырацца ў краінах Еўропы з канца XIX ст. У 1923 г. у Чэхаславакіі была створана асобная суполка маладзёжнага саюза “Беларускі сокал” [5]. Першапачаткова заснавальнікамі арганізацыі сталі 14 юнакоў і дзяўчат, аднак паступова колькасць членаў пачала павялічвацца. Маладзёжны саюз “Беларускі сокал” займаўся выхаваннем моладзі, у якім значную ўвагу надавалі гарманічнаму фізічнаму развіццю асобы, выключнае значэнне мелі заняткі па гімнастыцы. Атмасфера спартыўнай творчасці аказвала пазітыўны ўплыў на індывідуальную адаптацыю эмігрантаў, спартыўныя заняткі і спаборніцтвы дапамагалі асобам справіцца з наступствамі акультурацыйнага стрэсу.

Нягледзячы на тое, што членамі арганізацыі па статуту маглі быць дзеці, асновай “Беларускага сокала” сталі студэнты. Арганізацыя прымала ўдзел у шматлікіх міжнародных праектах. Маладзёжны саюз ладзіў культурныя вечарыны, праводзіў спартыўныя спаборніцтвы, арганізоўваў паходы, рабіў выставы. “Беларускі сокал” у Чэхаславакіі актыўна супрацоўнічаў з “Чэшскім сокалам”, “Украінскім сокалам” і іншымі нацыянальнымі маладзёжнымі саюзамі. Дакументы Архіва горада Прагі дэманструюць той факт, што “Украінскі сокал” вызначаўся сваёй паспяховай дзейнасцю па папулярызацыі ідэй міжнароднага саюза. Арганізацыя ўкраінскіх эмігрантаў выдавала свой часопіс, праводзіла адкрытыя заняткі па фізічнаму выхаванню, штогод ладзіла “Дзень украінскага сакольнаства” [6]. Члены “Беларускага сокала” мелі магчымасць пераймаць багаты арганізацыйны вопыт украінскіх эмігрантаў, бо беларускія студэнты актыўна кантактавалі з украінцамі замежжа.

Аб’яднанне беларускіх студэнцкіх арганізацый (АБСА) мела шырокія міжнародныя кантакты. У 1926 г. аб’яднанне стала членам Міжнароднай студэнцкай канфедэрацыі (С.І.Е.), пра што адразу напісалі шматлікія беларускамоўныя перыядычныя выданні. Цэнтральны орган АБСА размяшчаўся ў Празе, аднак суполкі арганізацыі былі створаны як у асобных гарадах Чэхаславакіі, так і ў іншых краінах Еўропы. Актыўныя суполкі АБСА дзейнічалі ў Рыме, Падэбрадах, Братыславе, Брно, арганізацыя вяла ліставанне са студэнтамі Францыі, ЗША, Германіі, Літвы і Латвіі. Аб’яднанне беларускіх студэнцкіх арганізацый было ўключана ў міжнародныя праекты моладзі. Абмяркоўвалася пытанне абмену студэнтамі, распрацоўвалася праграма платных студэнцкіх экскурсій, ажыццяўляўся абмен вучэбнай і навуковай літаратурай, прадстаўнікі АБСА прымалі ўдзел у кангрэсах С.І.Е. Складанае матэрыяльнае становішча эмігрантаў не дазволіла рэалізаваць шматлікія праекты, аднак аб’яднанне давала магчымасць студэнтам набыць каштоўны арганізацыйны вопыт.

Асноўнымі этнавызначальнікамі для спецыялістаў у галіне эмігрантазнаўства з'яўляюцца мова і культура. Пры дапамозе роднай мовы з ранняга дзяцінства эмігрантамі ўспрымаліся нацыянальныя культурныя каштоўнасці. Нягледзячы на спецыфічныя ўмовы фарміравання лінгвістычнай ідэнтычнасці беларускіх эмігрантаў, якія выехалі з тэрыторыі польскамоўнай Другой Рэчы Паспалітай, нацыянальныя арганізацыі ў Чэхаславакіі імкнуліся праводзіць свае мерапрыемствы на беларускай мове. У Празе выходзілі газеты і часопісы эмігрантаў на роднай мове, моладзь ладзіла спектаклі і вечарыны па-беларуску. Для захавання нацыянальных традыцый эмігранты прымалі ўдзел у міжнародных кніжных выставах, імкнуліся зрабіць у Празе бібліятэку беларускіх выданняў.

Паспяхова рэалізаваным праектам стварэння кніжнай калекцыі стала бібліятэка Беларускага навуковага кабінета, якая дзейнічала пры Украінскім сацыялагічным інстытуце ў Празе. Падрабязнае апісанне калекцыі, поўны спіс выданняў і рукапісаў быў зроблены Т. Т. Грыбам, які з 1927 па 1930 г. узначальваў Беларуска-навуковы кабінет (БНК). У бібліятэку БНК трапілі зборнікі паэзіі, проза, даследаванні па беларускай гісторыі і філалогіі, зборнікі артыкулаў, дэкларацыі, адозвы, а таксама перыядычныя выданні беларускіх эмігрантаў. Усяго спіс уключаў 127 назвы [7]. У калекцыі захоўваліся творы Я. Купалы, А. Міцкевіча, Ф. Багушэвіча, Ц. Гартнага, У. Жылікі, даследаванні М. В. Доўнар-Запольскага, Я. Ф. Карскага і г. д. Бібліятэка мела багатую калекцыю віленскіх перыядычных выданняў і калекцыю прэсы Савецкай Беларусі, што сведчыць пра кантакты эмігрантаў з метраполіяй.

Значную ролю ў працэсе сацыякультурнай адаптацыі мела сістэма выдачы матэрыяльнай дапамогі эмігрантам. Фінансавай падтрымкай моладзі ў Чэхаславакіі займаліся спецыяльна створаныя фонды і афіцыйна зарэгістраваныя арганізацыі. З 1921 г. пытаннямі матэрыяльнай дапамогі непасрэдна займаўся Чэшска-ўкраінскі камітэт дапамогі ўкраінскім і беларускім студэнтам у Празе. Камітэт складаўся з прадстаўнікоў чэшскай, украінскай і беларускай прафесуры і студэнцтва. Матэрыяльная падтрымка размяркоўвалася паміж самымі здольнымі студэнтамі, бо арганізацыя імкнулася стварыць дадатковую матывацыю для моладзі ў працэсе навучання. Члены камітэта праводзілі спецыяльны кантроль узроўню ведаў студэнтаў, адсочвалі адзнакі стыпендыятаў. Дапамога размяркоўвалася не толькі ў Празе, але і ў іншых гарадах Чэхаславакіі, дзе вучыліся эмігранты, стыпендыі накіроўваліся таксама ў Падэбрады, Браціславу, Пшэбрам.

Нерэгулярную матэрыяльную дапамогу моладзі таксама прадстаўляла Беларуская Рада ў Празе, створаная ў 1923 г. З моманту свайго заснавання рада актыўна супрацоўнічала з Чэшска-ўкраінскім камітэтам дапамогі ўкраінскім і беларускім студэнтам, актыўна абмяркоўвала пытанне аб дэлеганні ў камітэт свайго прадстаўніка У. Пракулевіча [8]. У першую чаргу арганізацыя імкнулася аказаць дапамогу тым беларускім студэнтам у Празе, якія яшчэ не атрымалі стыпендыі. Рада займалася ўлікам эмігрантаў, дапамагала моладзі ў працэсе легалізацыі, ажыццяўляла прававую падтрымку.

У працэсе даследавання сацыяльна-псіхалагічнай адаптацыі эмігрантаў неабходна ўлічваць асаблівасці нацыянальнай псіхалогіі, якая аказвае непасрэдны ўплыў на псіхалогію міжнацыянальных адносін. Нацыянальная псіхалогія – гэта вынік працяглага гістарычнага, сацыяльна-палітычнага, эканамічнага і культурнага развіцця, а таму спецыфічныя псіхалагічныя адметнасці маюць дастаткова ўстойлівы характар [9, с. 39]. Менавіта псіхалогія пэўнай нацыі фарміруе асаблівыя рысы грамадскай свядомасці ў асяродку дыяспары. Студэнты-беларусы ў міжваеннай Чэхаславакіі вылучаліся сваім імкненнем да парадку, дысцыплінаванасцю, эмацыйнай стрыманасцю і адказнасцю. Развіццё студэнцкіх арганізацый эмігрантаў у 1920-я гг. цудоўным чынам ілюстравала інтэлектуальна-пазнавальныя і нацыянальна-псіхалагічныя асаблівасці беларусаў замежжа.

Заклучэнне. Аналіз інстытуцыянальных форм эміграцыі дазваляе зрабіць выснову, што студэнцкія і маладзёжныя арганізацыі беларусаў у Чэхаславакіі аказвалі значны ўплыў на развіццё салідарнасці дыяспары, на сацыякультурную адаптацыю эмігрантаў. Арганізацыі бела-

рускіх студэнтаў імкнуліся развіваць міжнародныя сувязі, давалі магчымасць эмігрантам у рамках маладзёжных праектаў выказаць сваю грамадскую пазіцыю. Асаблівае значэнне для адаптацыі моладзі надавалася праграмам матэрыяльнай дапамогі беларусам замежжа. Захаванне беларускай мовы ў асяродку дыяспары і трансляцыя культурных традыцый спрыялі кансалідацыі дыяспары, фарміраванню калектыўнай памяці нацыянальнай супольнасці замежжа.

Літаратура

1. Ручкин А. Б. Русская диаспора в Соединенных Штатах Америки в первой половине XX века. М.: Нац. ин-т бизнеса, 2006. 464 с.
2. Joppke С. Immigration and the Nation-State. The United States, Germany and Great Britain. Oxford: Oxford University Press, 1999. 356 p.
3. Тишков В. А. Исторический феномен диаспоры // Этнографическое обозрение. 2000. № 2. С. 43–63.
4. Прысутны. Святкаванне Коласаўскага Юбілею Скарынінскім Т-вам у Празе // Сялянская ніва. 1927. № 2. С. 5.
5. БДАМЛМ. Фонд 3. Воп. 1. Спр. 174. Арк. 3.
6. Archiv hlavního města Prahy (Архіў горада Прагі). Fond Solkový katastr (Фонд Федэральны кадастр). Спр. XIII/0233. Svaz ukrajinského sokolstva za hranicemi (Саюз украінскага сакольства за мяжой).
7. НАРБ. Фонд 567. Воп. 1. Спр. 19. Арк. 5.
8. НАРБ. Фонд 571. Воп. 1. Спр. 2. Арк. 4.
9. Крысько В. Г. Психология межнациональных отношений. М.: ИНФРА-М, 2017. 228 с.

References

1. Ruchkin A. B. *Russkaya diaspora v Soyedinennykh Shtatakh Ameriki v pervoy polovine XX veka* [The Russian diaspora in the United States of America at the first half of XX century]. Moscow, Natsional'nyy institut bisnesa Publ., 2006. 464 p.
2. Joppke С. Immigration and the Nation-State. The United States, Germany and Great Britain. Oxford, Oxford University Press, 1999. 356 p.
3. Tishkov V. A. Historical diaspora phenomenon. *Etnograficheskoye obozreniye* [Ethnographic review], 2000, no. 2, pp. 43–63 (In Russian).
4. Attending the meeting. Celebration of the anniversary of Yakub Kolas by the Association of Skorina in Prague. *Syalyanskaya niva* [Rural Field], 1927, no. 2, p. 5 (In Belarusian).
5. BSAMLA. Fund 3. I. 1. F. 174. L. 3.
6. Prague City Archives. Fund Federal inventory. F. XIII/0233. Union of Ukrainian Falcon abroad.
7. NARB. Fund 567. I. 1. F. 19. L. 5.
8. NARB. Fund 571. I. 1. F. 2. L. 4.
9. Krysko V. G. *Psikhologiya mezhnatsional'nykh otnosheniy* [Psychology of the international relations]. Moscow, INFRA-M Publ., 2017. 228 p.

Інфармацыя пра аўтара

Коваль Вольга Уладзіміраўна – кандыдат гістарычных навук, старшы выкладчык кафедры гісторыі Беларусі і паліталогіі. Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт (220006, г. Мінск, вул. Свядлова, 13а, Рэспубліка Беларусь). E-mail: sunny_san@rambler.ru

Information about the author

Koval Volha Uladzimiraua – PhD (History), Senior Lecturer, the Department of History of Belarus and Political Science. Belarusian State Technological University (13a, Sverdlova str., 220006, Minsk, Republic of Belarus). E-mail: sunny_san@rambler.ru

Паступіў 12.04.2019